

УДК 340

DOI: 10.15587/2523-4153.2020.198457

ЗАХИСТ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (КОНКРЕТИЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ПРАВ)

М. А. Марченко

Представлена стаття присвячена розгляду основних прав людини, зокрема- повага до її гідності та охорона її здоров'я, в правовій системі Європейського Союзу.

Так, повага до людини як унікальної біопсихосоціальної цінності, визнання та забезпечення її прав і свобод, честі та гідності, зокрема шляхом надання доступу людині до мінімальних соціальних благ, здатних забезпечити їй достатній і гідний життєвий рівень, а також гарантування з боку держави захисту від посягань на вищевказані правові категорії є непорушними стандартами, на яких ґрунтується правова ідеологія розвинених європейських країн. Зокрема, ефективність будь-якого невід'ємного права людини визначають реальними результатами, які можуть бути досягнуті, виключно, внаслідок застосування норм. Для досягнення бажаних результатів держава повинна вживати заходів юридичного й організаційного спрямування. Зрозуміло, що демократична правова система повинна дієво захищати права і свободи людини, відтворювати і впроваджувати принцип верховенства права, забезпечувати «якість» правового закону на рівні національного законодавства, адже саме правова система повинна реалізувати положення про те, що людина є найвищою соціальною цінністю. Якість європейської правової системи полягає у захисті загальнолюдських цінностей, культурних та правокультурних надбань, як на рівні нормативно-правових актів первинного і вторинного права, так і на рівні Конституцій та нормативно-правових актів конституційного значення.

Основне завдання правової системи – створювати, впроваджувати та реалізовувати чітко визначену, нормативну, стабільну основу для всього комплексу суспільних відносин, у тому числі і для їх динаміки

Ключові слова: демократична держава, конституція, нормативно-правовий акт, основоположні свободи, права людини, гідність, право на життя, охорона здоров'я, якість життя, навколишнє середовище, первинне право

Copyright © 2020, M. Marchenko.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Безумовно, однією із головних якостей людини є гідність, оскільки вона завжди знаходить своє місце поряд із такими якостями, як чесноти, совість, добropорядність. Без перебільшення можна стверджувати, що гідність – це одне із найбільших надбань людства, як загальноісторичних, так і загальнокультурних. Недарма в площині наукового доробку гідність належить до кроссекторальних, міждисциплінарних феноменів, що підлягали вивченню протягом століть представниками філософської, соціологічної і правничої думки.

Недарма серед провідних українських науковців вважається, що невід'ємне право кожної людини на життя та на охорону здоров'я нерозривно пов'язане із її правом на людську гідність, оскільки останнє є тією цінністю, яка наповнює сенсом людське буття та є фундаментом для реалізації інших прав. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані.

Оніщенко Н.М., у своїх дослідженнях стверджує, що під час розгляду взаємозв'язку держави, права і свободи особи, необхідно зазначити, що існують права і свободи, які в жодному разі не повинні обмежуватися – це природні права і свободи людини. Основний зміст багатьох юридичних гарантій свободи особи полягає в забезпеченні необхідних умов для нормального життя та активної діяльності громадян у суспільстві [1, с. 72].

У цьому контексті непересічного значення набуває вивчення європейської практики з реалізації та забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, оскільки її основа – це правовий досвід європейських країн, який пройшов перевірку часом та став еталоном демократичних загальноприйнятих стандартів.

2. Літературний огляд

Вивчення європейського законодавства у сфері захисту честі та гідності особи займає почесне місце, поряд із іншими чутливими темами в національній правовій думці.

Так, правове становище особи у фокусі європейського вектору розвитку прав людини узагальнено та змістовно досліджено Н. Оніщенко в окремих наукових працях [2]. Необхідність поваги до людської гідності, як абсолютного права, у системі конституційних цінностей різних держав, зокрема України, було всеохоплююче обґрунтовано С. Шевчуком [3]. Неодноразово вивчалися тексти конституцій країн-членів ЄС, із різною метою, наприклад, конкретизацією окремих прав, таких як право на життя чи право на охорону здоров'я [4]. Також, вітчизняними вченими було досліджено національні правові системи, механізми їх зближення, взаємодії та інші проблемні питання [5]. Поряд із вказаним, джерельне право різних правових систем досить ретельно вивчалось національним науковим середовищем [6].

Однак, не дивлячись на те, що окремі проблематики досліджено в різних аспектах, можна стверджувати, що необхідність конкретизації природного права на повагу до гідності людини, через призму перевіреного на практиці правового досвіду європейських країн, потребує більш предметного вивчення під різними кутами зору.

3. Мета та задачі дослідження

Мета даної статті полягає в конкретизації категорії гідність на прикладі захисту прав людини в законодавстві Європейського Союзу в контексті охорони здоров'я.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні задачі:

1. Розглянути нормативно-правове закріплення права особи на охорону здоров'я як необхідного правового елемента для забезпечення права на захист її гідності в первинних джерелах права Європейського Союзу.

2. На рівні конституційних актів держав-членів Європейського Союзу, дослідити гарантованість захисту права особи на охорону здоров'я як необхідного елемента забезпечення гідних умов життя, а отже – гідності особи.

4. Право особи на життя та охорону здоров'я через призму захисту гідності людини в європейській правовій думці

Не можливо не погодитися із слушною думкою вітчизняних науковців про те, що право на повагу до людської гідності практично в усіх конституційних системах є абсолютним, як і право на життя. А це означає, що держава не може встановлювати обмеження права на реалізацію людської гідності [3, с. 22].

Право на життя та на охорону здоров'я – це передусім, забезпечення відповідного якісного життєвого рівня. Крім того, це право передбачає також наявність безпечного для життя та здоров'я людини навколишнього природного середовища [7, с. 22].

З метою визначення поняття «якість життя», звернемося до «Енциклопедії державного управління» (2011 р.), у якій вказаний термін визначається як – комплексна інтегральна характеристика становища людини в різних соціальних системах і структурах, показник міри її соціальних свобод і можливостей для всебічного розвитку, задоволення матеріальних і нематеріальних (у тому числі духовних) потреб. На відміну від категорії «рівень життя», що відображає здебільшого кількісні параметри, поняття якість життя синтезує та розкриває якісні параметри життя: якість праці, наявність якісного харчування, житла, міцного здоров'я, якість одягу, якісний рівень сфери освіти, охорони здоров'я, довкілля, високий морально-психологічний стан людини, наявність достатнього вільного часу для розвитку творчих здібностей людини тощо [8, с. 728].

Отже, говорячи про забезпечення одного із першочергових прав людини – права на повагу до її гідності, шляхом гарантування державою гідних умов для існування, зокрема через забезпечення права на життя та охорону здоров'я необхідно зазначити, що їх захист та реалізація відображені в трьох групах джерел європейського права: первинного, вторинного та прецедентного.

Враховуюче вищезазначене, спробуємо звернутися до розвинених європейських демократій, розглядаючи ці питання як в юридичній площині, так і з практичної точки зору. Однак перш ніж перейти до прикладного аспекту забезпечення вказаних невід'ємних прав особи, зосередимо увагу на тих нормативно-правових актах Європи, які супроводжувалися євроінтеграційними процесами країн-учасників ЄС, завдавши вектор парового розвитку вищезазначених категорій у сучасних демократичних країнах.

Так, вперше в нормативно-правових актах первинного права європейських євроінтеграційних утворень право на здоров'я людини згадується у ст. 69 Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), укладеного у 1951 р. Німеччиною, Францією, Бельгією, Нідерландами, Італією і Люксембургом. У вказаній статті зазначається, що держави-члени ЄОВС вживають заходів, спрямованих на усунення будь-яких обмежень за національною ознакою під час прийому на роботу у вугільній і сталеливарній промисловості працівників, які є громадянами держав-членів, що мають визнану кваліфікацію у вугледобувному або сталеливарному виробництві, з урахуванням обмежень, обумовлених основними вимогами охорони здоров'я і публічної політики [9].

Також, закріплення необхідності посилення заходів по відношенню до сфери охорони здоров'я відбулось в 1957 р., коли Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди, Італія та Люксембург уклали договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом) і Договору про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). В рамках вказаних нормативно-правових актів, держави-учасники зобов'язалися здійснювати систематичну розробку єдиних норм безпеки, з метою захисту здоров'я працівників, а також усього населення безпосередньо. Разом із цим, необхідно зазначити, що у договорі про Євроатом здоров'я громадян, як об'єкт правового захисту згадується у більш ніж у 10 випадках [10].

Проте, з точки зору розвитку охорони здоров'я в ЄС, договори про Євроатом та ЄЕС не забезпечували істотних умов для посилення відповідних заходів. Згадані документи лише актуалізували необхідність збільшення уваги до питань пов'язаних із охороною здоров'я працівників.

Вищевказана теза є цілком логічною, оскільки інтеграційні процеси того періоду переслідували, насамперед, економічні інтереси, у зв'язку із чим особлива увага до захисту здоров'я працівників може бути пояснена бажанням держав-членів уникнути ослаблення національного законодавства, що регулює права працівників і охорону навколишнього середовища, виникнення ситуації соціального та екологічного демпінгу за допомогою встановлення чітких вимог на рівні Співтовариства [9].

Із набуттям чинності Договору про Європейський Союз, укладеного в 1992р. (Маастрихтський договір), питання пов'язані із нормативно-правовим забезпеченням основоположних прав і свобод людини, зокрема правом на повагу до людської гідності через створення гідних умов для життя, актуалізуються повною мірою.

Так, відповідно до статті 2 розділу 1 вищевказаного документу ЄС засновано на вартостях шани до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та шанування прав людини, зокрема прав осіб, що належать до меншин. Ці вартості є спільними для всіх держав членів у суспільстві де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків [11, с. 35].

Вищевказаний нормативно-правовий документ зазначає, що одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС є сприяння у досягненні високого рівня охорони здоров'я населення, що передбачає наступні напрямки: захист здоров'я, охорона навколишнього середовища, захист прав споживачів.

Відповідно до змісту Маастрихтського договору, в 1996 р. передбачалася конференція представників урядів держав-членів для внесення нових змін до установчих документів європейської спільноти, за результатами якої в 1997 р. було підписано Амстердамський договір, яким було внесено відповідні зміни до Договору про Європейський Союз та договори про заснування Європейського Співтовариства, а також інші пов'язані з ними нормативно-правові акти.

Згідно з нормами Амстердамського договору, було істотно змінено ст. 129 Договору про Співтовариство, яка відповідно до нової нумерації стала ст. 152. Відповідно до вимог цієї статті Договору при визначенні, застосуванні всіх політик та дій Співтовариства повинен бути забезпечений високий рівень захисту здоров'я людини.

Вищевказана теза є надзвичайно важливою, у зв'язку із тим, що за відсутності ясно виражених повноважень Співтовариства з охорони здоров'я, вказана вимога дає можливість проведення політики у сфері охорони здоров'я на комунітарному рівні, занурюючи її в усі політики Співтовариства. Це зіграло ключову роль у визначенні векторів розвитку правозастосовної практики Європейського суду. Наприклад, у рішенні *BritishAmericanTobacco (Investments) andImperialTobacco (2002)* про те, що при посиланні на ст. 95 Договору про ЄС як правового базису законодавець не може виключати того, що чинником, який лежить в основі прийнятого рішення, є громадське здоров'я [10, с. 406].

Поряд із цим, відповідно до норм Хартії основних (засадничих) прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року (далі – Хартія) досліджувані правові категорії присвячено багато уваги.

Так, у ст. 1 вказаного нормативно-правового документу зазначається, що гідність людини є непорушною, встановлюючи імператив про те, що її необхідно поважати та захищати. У той же час, відповідно до ч.1 ст. 31 кожен має право на роботу в умовах, які забезпечують охорону його здоров'я, безпеки, а також поваги до його гідності [12].

Як ми бачимо, важливою гарантією природного права на повагу до людської гідності слугує забезпечення адекватного та гідного рівня охорони здоров'я, відповідно до якого людина зможе повною мірою розкривати та реалізовувати свій природний потенціал.

Також, згідно зі ст. 35 зазначеної Хартії, кожна людина має право на профілактичне лікування та медичне обслуговування на умовах, передбачених національним законодавством та практикою. Підвищена увага повинна приділятися захисту здоров'я людини у ході розробки та реалізації усіх політик та дій Європейського Союзу.

Відповідно до Декларації щодо Хартії засадничих прав Європейського союзу (додаток до Договору про функціонування Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору), встановлюється обов'язковий характер по відношенню до норм, які закріплені в Хартії та які гарантуються Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Також, відповідно до

вказаного додатку, права та засадничі свободи, що впливають із конституційних традицій, спільних для держав-членів ЄС є також гарантованими в обов'язковому порядку.

Отже, заходи Євросоюзу, по відношенню до охорони здоров'я, стимулюють здійснення країнами-учасницями дій, спрямованих на забезпечення гідних умов для існування людини. Зміст та суть необхідних дій для реалізації досліджуваних категорій міститься у конституціях багатьох країн-членів ЄС.

Більшість конституцій містить положення, що «гідність людини є непорушною» і «кожен має право на охорону здоров'я незалежно від його матеріального стану».

Однак, з метою надання об'єктивної та системної інформації щодо нормативно-правового закріплення права особи на охорону здоров'я як необхідного елементу забезпечення гідності особи в країнах ЄС, пропонуємо детально розглянути приклади закріплення вищевказаних прав особи на рівні конституційних актів держав-членів ЄС.

Особливу увагу, хотілося б зосередити на тих конституційних актах країн ЄС, які у преамбулах до основних законів, закріпили обов'язок своїх держав на охорону та повагу до гідності людини, як правового орієнтиру для створення гідних для життя умов, в контексті права на охорону здоров'я.

Так, у вступній частині до верховного закону Республіки Болгарія, її законодавчий орган акцентує увагу на тому, що найвищим принципом права особистості є її гідність та безпека. У ст. 2 зазначається, що Болгарія гарантує життя, гідність та права особистості, а також створює умови для вільного розвитку особистості та громадянського суспільства.

Разом із цим, ст. 52 вказаного нормативно-правового акту гарантує охорону та захист здоров'я громадян з боку держави [13].

Конституція Королівства Іспанія у преамбулі містить положення наступного змісту: «Іспанська нація заявляє про свій намір сприяти прогресу культури та економіки, з метою забезпечення гідного рівня життя». У розділі I ст. 10.1 гарантується невідчужуваність гідності людини разом із її невід'ємними правами, у цей же час, питанням пов'язаним із захистом права особи на захист її здоров'я присвячено ст. 43.1, ст. 49, ст. 50 [14].

У преамбулі до Конституції Латвійської Республіки, міститься положення, про те що Латвія як «демократична, правова, соціально-відповідальна держава засновується на свободі та гідності людини, визнаючи та захищаючи основні права і свободи людини». Відповідно до ст. 95 у вказаній державі захищається честь та гідність людини, також ст. 111, гарантуючи кожному надання мінімальної медичної допомоги, забезпечує захист здоров'я людини [15].

Вступна частина, Конституції Чеської Республіки зазначає, про те що «її громадяни сповнені рішучості будувати, зберігати та розвивати державу в дусі недоторканності до цінностей людської гідності та свобод». Цікавою є норма ст. 3 Конституції Чехії, відповідно до якої складовою частиною конституційної системи вказаної держави є Хартія основних прав і свобод.

Не дивлячись на те, що в основних положеннях конституції Чехії право на захист здоров'я не згадується, однак, із урахуванням положень ст. 3, можна впевнено стверджувати, що основоположні права та свободи людини, зокрема її невідчужуване право на захист здоров'я, є гарантованим [16].

Досить цікавим, із наукової точки зору, є акти конституційної значущості Французької Республіки, оскільки у преамбулі чинної Конституції Франції встановлено, що «французький народ урочисто заявляє про прибічність правам людини і принципам національного суверенітету, які були визначені в Декларації 1789 року» [17]. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789р., була першим нормативним каталогом прав і свобод в Європі, в основу якої покладені ідеї невідчужуваних природних прав, а також свободи і рівності (рівноправності) індивідів. В юридичній практиці Франції положення Декларації за юридичними властивостями не відрізняють від положень самої Конституції. Крім того, частина її формулювань запозичена авторами міжнародних документів з прав людини, вони так або інакше відтворені в основних законах, прийнятих у різних країнах світу. Не дивлячись на те, що в тексті Декларації такі юридичні категорії як «гідність» та «здоров'я» не зазначені, досліджуючи вказаний документ необхідно враховувати, що її норми відображають моменти життя суспільства минулих періодів історії, які на той час потребували правового реагування та втручання. У зв'язку із чим, варто звернути увагу на ст. 9 Декларації, яка забороняє здійснення жорстких дій по відношенню до затриманих осіб. Такі дії, відповідно до вказаної статті повинні припинятися законом. На нашу думку, ст.9 зазначеного документу, в контексті сучасної юридичної думки, і є тією правовою гарантією поваги до гідності людини та права на охорону здоров'я окремої категорії осіб.

В преамбулі до конституції Республіки Ірландія міститься положення, відповідно до якого народ вказаної країни прагне «сприяти загальному благу» та «забезпечувати гідність та свободи людини». В контексті права на охорону здоров'я, варто розглянути окремі положення ст. 45, у якій держава зобов'язується докладати зусиль задля заборони зловживання силами та здоров'ям робітників, чоловік та жінок, а також підлітків [18].

Поряд із закріпленням досліджуваних юридичних категорій в преамбулах окремих країн-членів ЄС (Болгарія, Іспанія, Латвія, Чехія, Ірландія) або посиланням у вступній частині до інших міжнародно-правових документів пов'язаних із захистом прав та свобод (Франція, Чехія), спільним

для конституцій окремих європейських країн є заборона на «нелюдське поводження, що принижує гідність людини» та заборона на «медичний вплив у супереч закону».

Звертаючись до Основного закону Грецької Республіки, акцентуємо увагу на ст. 2, відповідно до змісту якої «першочерговим обов'язком держави є повага та захист гідності особи», а також на ч. 2 ст. 7, згідно із положеннями якої встановлюється заборона на здійснення тортур та нанесення шкоди здоров'ю та людській гідності. Окрім цього, у ст. 21 вказаного конституційного закону декларується обов'язок держави щодо піклування про здоров'я її громадян [19].

В конституції Республіки Хорватія багато уваги приділяється такій юридичній категорії як «гідність людини», зокрема відповідно до ст. 35 кожному громадянину гарантується повага та правовий захист його гідності, честі та ділової репутації. У ст. 25 передбачається гарантування поваги до гідності осіб, які були затримані чи засуджені. Також, враховуючи положення ст. 17 Конституції вказаної держави, можна припустити, що основоположні права і свободи людини є одним із основних напрямків діяльності держави, оскільки, відповідно до вказаної статті, навіть у випадку безпосередньої безпеки для існування держави, право на життя не може бути обмежене, а тортури і нелюдське поводження, яке принижує гідність людини, не можуть бути юридично обґрунтованими. В контексті охорони здоров'я, необхідно зазначити, що вказане право гарантується ст. 58, поряд із цим, відповідно до ст. 69 кожен має право на здоровий спосіб життя та право здорове оточуюче середовище [20].

Відповідно до ст. 3 Конституції Італійської Республіки, усі громадяни мають однакову громадську гідність та є рівними перед законом [21]. У ч. 1 ст. 32 зазначається, що держава охороняє здоров'я як фундаментальне право індивіда і як загальний інтерес та гарантує безплатне лікування для незаможних, а згідно з ч. 2 цієї ж статті ніхто не може бути підданий медичному впливу, всупереч закону. При цьому, ні в якому разі закон не може виходити за кордони по відношенню до людської особистості [22].

Основний закон Угорської Республіки у ст. 54 гарантує кожній людині «природне право на життя та людську гідність», яких ніхто не може бути позбавлений через свавілля. Вказана держава, ст. 54 також встановлює заборону на тортури та нелюдське поводження, а також проведення медичних та наукових експериментів. Разом із описаним, ст. 70 встановлює право на «максимально високий рівень фізичного та духовного здоров'я» для осіб, проживаючих на території Угорщини [23].

Конституція Республіки Словенія, у ст. 34 гарантує право на особисту гідність та забезпечення її безпеки, а в ст. 18 містить імператив щодо заборони тортур та нелюдського поводження, яке принижує гідність людини. Водночас, право на охорону здоров'я гарантується відповідно до ст. 51 та 52. Окремий науковий інтерес визиває ст. 52, оскільки, відповідно до її змісту, дітям із психічними та фізичними вадами гарантується право на таку освіту і професійну підготовку, яка забезпечить їм можливість брати «активну участь у житті суспільства». Останнє положення нерозривно пов'язано із охороною гідності людини, як унікальної біопсихосоціальної цінності [24].

Конституція Фінляндії, містить декілька положень, спрямованих на захист гідності. Так, у ст. 1 гарантує недоторканність людської гідності, ст. 7 встановлює заборону на нелюдське поводження чи таке, що принижує гідність, ст. 19 гарантує кожній людині, яка не в змозі забезпечити собі гідні умови для існування, необхідне утримання та забезпечення. В рамках останньої зазначеної статті, органи публічної влади зобов'язані гарантувати кожному достатнє соціальне та медичне забезпечення, а також сприяти зміцненню здоров'я населення.

Також, на нашу думку важливо зосередити увагу на ч. 4 ст. 9, яка встановлює заборону на видворення чи примусове повернення іноземця до країни походження, якщо є підстави вважати, що останній буде підданий смертній карі, тортурам чи поводженню, яке принижує гідність людини [25].

Цікавими є також конституційні положення Словацької Республіки та Республіки Польща, які також згадують у своїх нормах досліджувані права людини.

Так, ґрунтовною є норма, яка міститься в ст. 36 конституції Словацької Республіки, згідно зі змістом якої, працівникам гарантуються задовільні та справедливі умови праці, до переліку яких законодавець відносить право на винагороду за виконану роботу, яка повинна бути достатньою для забезпечення гідного життєвого рівня. Окрім цього, у ст. 36 гарантується право на охорону здоров'я працівників. Також, положення щодо охорони здоров'я містяться в ст. 38 та ст. 40 [26].

Польські законотворці у ст. 30 Верховного закону, встановлюють, що «природна і невід'ємна гідність людини є джерелом прав і свобод людини і громадянина», в той же час відповідно до ст. 68 кожен має право на охорону здоров'я, публічна влада забезпечує рівний доступ до медичної допомоги своїм громадянам. Окрім цього, норма конституції щодо гарантування права на охорону здоров'я (ч. 3 ст. 68) має імператив про особливий обов'язок держави піклуватися про здоров'я дітей та вагітних жінок, а також осіб із розумовими вадами та осіб похилого віку [22].

Разом із цим, деякі конституції європейських країн обмежилися лише бланкетними нормами, в контексті таких невідчуваних прав людини, які пов'язані із визнанням гідності та охороною здоров'я (ст. 2, 7 акту конституційної значущості Королівства Швеції, а саме – т.зв. «Акт щодо форми правління» [27], ст.18, 27 Конституції Естонської Республіки [28], ст. 21, 22, 53 Конституції Литовської Республіки [29]).

Окрім вказаного, окремі країни-члени ЄС, у своїх конституційних положеннях взагалі не згадують якоїсь однієї або жодної із досліджуваних категорій прав людини. Серед таких країн: Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Португальська Республіка, Республіка Кіпр, Королівство Нідерландів, Королівство Данія та Федеративна Республіка Німеччина.

Однак, у Люксембузі, згідно з ч. 3 ст. 11 держава гарантує «дотримання природних прав особистості та сім'ї» [30]; мальтійські законодавці у ст. 50 встановлюють заборону на «дискримінаційне відношення» між індивідами [31]; у Португалії в ст. 31 держава декларує свій «намір та обов'язок щодо встановлення найвищого рівня економічного та соціального життя» [32]; Кіпр у ст. 9, гарантує «гідний рівень життя та соціальне забезпечення» [33]; Нідерланди у ст. 22 зобов'язується «здійснювати заходи щодо захисту здоров'я населення» та вживати дії задля забезпечення достатнього життєвого рівня» [34].

Разом із цим, уряд Данії на початку 90-х рр. розпочав здійснення активних заходів щодо інкорпорації у національне законодавство основних міжнародно-правових договорів ООН з питань захисту прав людини, що зумовлено окремими аспектами суспільно-політичної ситуації в країні, що не є предметом дослідження [35].

Поряд із тим, що конституційні положення Німеччини не містять норм щодо «права на охорону здоров'я», проте, відповідно до ст. 1 Головного закону вказаної країни, гідність людини є недоторканою, а її захист – головний обов'язок держави [36].

Із наукової точки зору, окрему увагу хотілося б зосередити на конституції Королівства Бельгія, оскільки основний закон вказаної країни, гарантуючи право особи на захист її гідності, надає вичерпний перелік складових елементів гідного життя.

Зокрема, відповідно до ст. 23 вказаного нормативно-правового акту, кожна людина має право жити у відповідності до людської гідності. Далі, у зазначеній статті, а саме – у частинах 1–5, наводиться вичерпний перелік прав, які характеризують життя людини відповідно до канонів гідності, серед яких право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, а також право здорове оточуюче середовище [19].

Також, захист досліджуваних основоположних прав досить змістовно відображений у Конституції Румунії. У ч. 3 ст. 1 зазначається, що «Румунія є правовою, демократичною та соціальною державою, у якій гідність людини її права та свободи представляють найвищу цінність». Згідно зі ст. 43 вказаного закону, держава зобов'язується здійснювати «заходи із економічного розвитку та соціального захисту спрямовані на забезпечення громадянам гідного життєвого рівня». В контексті права на охорону здоров'я слід зазначити, що відповідно до ст. 33, вказане право гарантується, шляхом обов'язку держави реалізовувати заходи щодо забезпечення гігієни та суспільного здоров'я [37].

Говорячи про вищеписані права, в рамках цієї статті, важливо зробити окремий акцент на тих країнах, які мають некодифікований характер конституцій.

Так, за своєю формою британська конституція є неписаною (частково писаною). Зазвичай до писаної частини відносять статuti (Велика хартія вольностей (1215 р.), Habeas Corpus Act (1679 р.), Білль про права (1689 р.) тощо) та судові прецеденти, у зв'язку із чим, логічним, є здійснення окремого дослідження щодо права людини на повагу (охорону) до її гідності та здоров'я. Однак, вважаємо за доцільне, зробити акцент на тому, що досліджуючи конституційні документи британської правової системи, необхідно враховувати історичні події, які передували прийняттю «світових», за своєю значущістю, документів, відігравших неабияку роль у спадщині загальносвітової юридичної думки.

Також, у Федеративному конституційному законі Австрії від 10.11.1920 р., який часто називається конституцією вказаної країни, взагалі не міститься розділу, присвяченому правам людини. Однак, враховуючи некодифікований характер конституції Австрійської Республіки, треба згадати до уваги, що відповідно до ч. 4 ст. 1 Федеративного конституційного закону «Про захист особистої свободи», встановлюється імператив щодо поведіння із заарештованими та затриманими у такий спосіб при якому буде забезпечуватися повага до гідності особи. Також, ст. 78а раніше вказаного федеративного конституційного закону говорить, що у разі, якщо життя, здоров'ю, свободі чи власності людини загрожує реальна небезпека або така небезпека може безпосередньо настати, то органи безпеки, не враховуючи наявності компетенції щодо попередження небезпеки у одного із таких органів, мають право надавати всебічну допомогу до моменту втручання відповідного компетентного органу [38].

5. Результати дослідження та їх обговорення

Отже, невідчужувані права особи, а саме – визнання та повага до її гідності, шляхом гарантування гідних умов життя, охорони її здоров'я та медичного обслуговування містяться в таких джерелах європейського права, як акти первинного, вторинного та прецедентного права, а також у більшості конституційних актів країн-членів ЄС.

Не дивлячись на те, що окремі акти первинного права ЄС переслідували виключно економічні інтереси, в контексті євроінтеграційних процесів кінця XX початку XXI століття, гарантії

досліджуваних категорій прав людини, зокрема повага до її гідності та захист здоров'я працівників (громадян членів-країн) є невід'ємною ознакою вищевказаних нормативно-правових документів.

Разом із цим, більшість конституцій країн-учасників, також, в тій чи іншій мірі містять вказані положення. Деякі держави, враховуючи історичне минуле, культурну спадщину та право культурні надбання закріпили досліджувані категорії у преамбулах до відповідних конституційних документів, інші країни, визнаючи такі невідчужувані права людини, вирішили на конституційному рівні зробити посилання на міжнародно-правові документи щодо захисту основних прав і свобод людини, визнаючи їх частиною конституційної системи.

Поряд із тим, багато уваги у конституціях окремих країн ЄС приділяється повазі людській особистості в системі охорони здоров'я, такі країни містять імперативи щодо заборони здійснення тортур, нанесення шкоди здоров'ю та людській гідності, а також заборони до примусових медичних заходів у супереч закону.

Окрім цього, певні країни-члени ЄС, у своїх конституційних положеннях взагалі не згадують досліджуваних категорій прав людини, однак варто зауважити, що такі держави гарантують «дотримання природних прав», «заборону на дискримінаційне відношення», «встановлення гідних умов життя», що в повній мірі співвідноситься із відповідних прав людини, які були об'єктами досліджень, із урахуванням міжнародно-правового досвіду охорони права на повагу до людської гідності, а також охорони здоров'я.

6. Висновки

1. Таким чином, Європейський Союз дедалі більше уваги приділяє питанням охорони здоров'я. Це стосується як запобігання захворюванням, зокрема, завдяки формуванню здорового способу життя та зменшення ризиків передачі інфекційних захворювань при перетині кордонів, так і забезпеченні громадянам ЄС доступу до медичних послуг за межами країни постійного проживання [39, с. 119]. В цілому, нормотворча політика Європейського союзу у сфері регулювання правовідносин пов'язаних із забезпеченням захисту охорони здоров'я ґрунтується на таких фундаментальних ціннісних орієнтирах як: дотримання прав людини, забезпечення людської гідності, необхідність створення та розбудови здорового оточуючого середовища та верховенства права. Вищевказані положення відображені на рівні конституційних нормативно-правових актів країн-членів ЄС, а також в первинних джерелах європейського права.

2. Відповідно до більшості конституційних законів європейських країн, обов'язковою складовою людської гідності, в правовій системі ЄС, є гарантування їй з боку держави мінімальних соціальних благ, які будуть здатні забезпечити гідний життєвий рівень та сприятливі умови життя. Саме тому, невід'ємне право на охорону здоров'я в країнах Європи нерозривно пов'язане із її правом на людську гідність, оскільки останнє є тим правовим орієнтиром, в контексті людського буття, який в повній мірі здатний завдати вектор реалізації інших прав.

Література

1. Оніщенко Н. Свобода, гідність та рівність людини крізь європейський фокус // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару присвяченого пам'яті Л. Юзькова. 2018. С. 72–74.
2. Оніщенко Н. М. Розвиток національної правової системи в контексті запитів громадянського суспільства. ScienceRise: Juridical Science. 2018. № 3 (5). С. 4–9. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2018.143106>
3. Шевчук С. Людська гідність у системі конституційних цінностей // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару присвяченого пам'яті Л. Юзькова. 2018. С. 15–22.
4. Черненко З. С. Порівняльний аналіз закріплення права на охорону здоров'я в конституціях країн Європейського Союзу // Європейські перспективи. 2014. № 10. С. 161–166.
5. Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2017. 680 с.
6. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
7. Лещенко В. В., Радич Я. Ф. Права людини на життя та охорону здоров'я – методологічна основа державного управління здоров'ям охоронною сферою: вступ до проблеми // Державне управління: теорія та практика. 2014. № 1. С. 104–117. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/14.pdf>
8. Енциклопедія державного управління. Т. 1: Теорія державного управління / ред. Ковбасюк Ю. В., Князєв В. М., Розпутенко І. В. та ін. Київ: НАДУ, 2011. 748 с.
9. Право на здоров'я у нормативних актах європейського союзу. 2016. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/pravo-na-zdorov-ya-u-normatyvnykh-aktakh-evropeys%60kogo-soyuzu/
10. Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я України та країнах Європейського Союзу // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 405–418.
11. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / ред. Друзенко Г. Київ: «К.І.С.», 2010. 536 с.
12. Хартія основних прав Європейського Союзу. 07.12.2000. № 994_524. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524

13. Конституция Республики Болгарии. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html
14. Конституция Королевства Испании. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf>
15. Конституция Латвийской Республики. 2016. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii>
16. Legal NS. URL: <https://legalns.com>
17. Шаповал В. М. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ: Москаленко О. М., 2018. 56 с. URL: https://pravo.org.ua/img/books/files/1522085069fr_const_final.pdf
18. Конституция Ирландии. 1937. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/ireland/irelnd-r.htm
19. Конституції країн світу. URL: <http://nbuviap.gov.ua/asambleya/constitutions.php>
20. Конституция Хорватии (Республики Хорватия). URL: <https://legalns.com/download/books/cons/croatia.pdf>
21. Шаповал В. М. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ: Москаленко О. М., 2018. 62 с. URL: https://pravo.org.ua/img/books/files/1532528829const_italy.pdf
22. Конституция Италии. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=148>
23. Конституция Венгерской Республики. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/hungary.pdf>
24. Конституция Словении. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/slovenia/sloven-r.htm
25. Конституция Финляндии. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/ru19990731.pdf>
26. Конституция Словакии. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=110>
27. Конституция Швеции. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=161>
28. Конституция Эстонской Республики. 1992. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm
29. Конституция Литовской Республики. 1992. URL: https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm
30. Конституция Люксембурга. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=146>
31. Конституция Мальты. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=145>
32. Конституция Португальской Республики. 1976. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm
33. Конституция Республики Кипр. 1960. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/cyprus-r.htm
34. Конституция Нидерландов. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=143>
35. Абашидзе А. Х., Клишас А. А. Защита прав и свобод человека в соответствии с международно-правовыми стандартами в условиях новых реалий глобализирующегося мира // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. 2013. № 2. С. 251–255. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zaschita-prav-i-svobod-cheloveka-v-sootvetstvii-s-mezhdunarodno-pravovymi-standartami-v-usloviyah-novyh-realiy-globaliziruyuschegosya/viewer>
36. Основной закон Федеративной Республики Германии. 1949. URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation
37. Конституция Румынии. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/romania.pdf>
38. Конституция Австрии. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=160>
39. Семігіна Т. Охорона здоров'я у глобальному та європейському порядку денному // Політичний менеджмент. 2012. № 1-2. С. 112–120.

Received date 15.01.2020

Accepted date 19.02.2020

Published date 31.03.2020

Марченко Михайло Андрійович, аспірант, відділ теорії держави і права, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук, України, вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, Україна, 01001
Email: m.marrche@gmail.com